

**Османският фалит от 1875 година и ролята му
за Освобождението на България**

The Ottoman Default of 1875 and its Role for Bulgaria's Liberation

Димитър СЪБЕВ
Dimitar SABEV

DOI: 10.61836/LYDJ2202

Received: 19.07.2025
Available online: 21.11.2025

Abstract: *The Ottoman default of 1875 played a pivotal role in resolving the Eastern Question and, consequently, contributed to the emergence of the Bulgarian national state. This article explores the impact of this sovereign default across three main areas, specifically focusing on Bulgaria's liberation. First, the default's international political consequences were immediate and profound. The outrage of investors who lost approximately 200 million pounds weakened Western support for the Ottoman Empire, paving the way for the Russian-Turkish War of 1877–78. The diplomatic correspondence of Benjamin Disraeli confirms that the Porte's bankruptcy dramatically shifted the balance of power, making it impossible to uphold the territorial integrity of the Ottoman Empire as stipulated in the Treaty of Paris of 1856. Furthermore, a sovereign default of this magnitude set a dangerous precedent, necessitating that Turkey be publicly "punished." This atmosphere encouraged Russia to take swift and decisive action against its weakened adversary. The significance of financial factors in the Eastern Question is further highlighted by the Treaty of Berlin of 1878, which assigned Bulgaria a portion of the Ottoman debt – a payment Bulgaria ultimately managed to avoid. Second, the domestic socioeconomic effects were debilitating. The default – and the events leading up to it – undermined the vitality of the Empire resulting in heavy taxation, galloping inflation, postponed infrastructure investments essential for war efforts, shortages of supplies, and a demoralized army and administration. Third, the Ottoman default sparked the radicalization of Bulgarian revolutionary intellectuals, who interpreted the Empire's financial troubles as the "right time to strike." Special attention is given to Hristo Botev, who was the most astute among his Bulgarian peers in analyzing financial matters. Months before the official default, Botev predicted in his newspaper Zname that the Porte's bankruptcy was imminent. The article concludes by discussing why Bulgarian historiography has generally neglected the theme of the Ottoman sovereign default. In addition to its central role in the Eastern Question, this significant episode in modern economic history merits further study, as it illustrates the recurring cycle of war, credit, and subjugated debtor.*

Keywords: *Ottoman default, Eastern Question, Bulgaria's liberation, sovereign default, war finance, odious debt, Hristo Botev*

JEL: *N23, N25, N40, F34, H63*

Британският историк Кристофър Клей твърди, че османският фалит от 1875–1876 г. е сред най-важните събития на Новото време (Clay, 2000, p. 1). Империята се разпада, след като спира да обслужва външния си дълг, а това води до острите териториални спорове на Балканите, провокирали избухването на Първата световна война. Днешната геополитическа ситуация в Близкия изток също е следствие от фалита на Турция, изтъква Клей. Дори да приемем подобна оценка за пресиленa, фалитът на Високата Порта е централна брънка в дългa верига от събития, едно от които – може би не най-интересно за голямата история – е появата на Третата българска държава.

Темата за османския фалит като цяло не е популярна в българската историография. В подробния си труд от 1925 г. върху Източния въпрос Георги Генов акцентира върху политическите и дипломатическите му аспекти и обръща малко внимание на финансите (Genov, 2025). Нормативен източник от зрелия период на социалистическия режим се ограничава с коментар за „стопанското и финансовото заробване на империята от западните капиталисти“ (Todorov et al., 1981, p. 187). По-нови автори лаконично маркират събитието: „През 1875 г. Портата обявява фалит, преставайки да плаща анюитетите по многобройните си заеми към Европа. Там се надига вълна от недоволство срещу неизправния длъжник“ (Todev, 2005, p. 81). Едва през последните години се появиха публикации, разглеждащи османския фалит като фактор за Освобождението на България (Sabev, 2014; Vozov, 2022; Atanasov, 2025). Трябва да се съгласим с извода на Питър Гоуш, че публичните финанси „са един от големите факти на Източния въпрос, който тепърва трябва да получи дължимото внимание“ (Ghosh, 2024, para. 51).

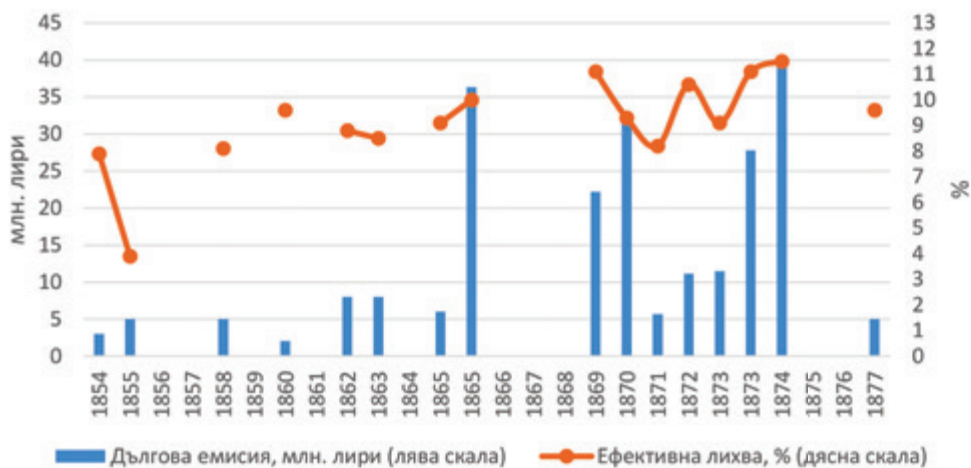
Този текст не може да анализира всички обстоятелства около фалита на империята от гледна точка на бъдещата българска полития; целта тук е да се маркират основните положения, които по-късно да се изследват подробно. Ще разгледам ролята на османския фалит за Освобождението на България в три насоки. Първо, неговите външнополитически ефекти, направили възможна Руско-турската война. Второ, вътрешните социални и икономически въздействия, отслабили съпротивителните сили на империята. Трето, радикализацията на българската революционна интелигенция в очакване на банкрута на Портата. В заключение дискутирам защо ролята на този финансов колапс за възникването на българската национална държава дотук е оставала в сянка.

Ескалация на османския дълг

Портата прибягва сравнително късно до международните финансови пазари: една от причините за това е забраната в Корана на лихвоносни операции (вж.

Graeber, 2011, p. 436); други са липсата на опит и принципното недоверие към европейските Сили. Първият външен заем от 3 млн британски лири е привлечен през 1854 г. във връзка с Кримската война. През 1855 г. следва друг военен заем от 5 млн лири, този път гарантиран от британското правителство, а залог по него е трибутът, който Египет плаща на Турция. Финансовата мрежа на Ротшилд има водеща роля при организирането на тези емисии (Clay, 2000, p. 27), макар че като цяло избягва публичен ангажимент към османския дълг¹. Кримската война е първата механизирана война на Турция, затова се налага да се купува всичко: от пушки и оръдия до телеграфни жици (Yackley, 2013, p. 56).

В периода 1854–1877 г. Османската империя тегли общо 16 заема от международните пазари (виж Фиг. 1 по Birdal, 2010, p. 28). Съвкупният размер на натрупалия се външен дълг е трудно да се определи (Stolz, 2022), но към момента на фалита кредиторите претендират за над 200 млн британски лири (Ramuk, 2000, p. 214). Тази сума надвишава близо 10 пъти приходите на османското правителство за финансовата 1874–1875 г. (сравни Atanasov, 2025, p. 59). Заради внушителните комисиони на западните банкери и ниската продажна цена на облигациите, в турската хазна реално са постъпили само 114 млн турски лири (Clay, 2000, p. 230). Не е преувеличение, че в Турция се образува финансова пирамида: теглят се нови заеми при по-висока лихва, за да се плащат купоните по стария дълг. Същевременно едва 10% от привлечените средства се влагат в производствени начинания, които биха стимулирали икономическа активност и облекчили обслужването на дълга (Birdal, 2010).

Фигура 1. Динамика на османския външен дълг, 1854–1877 година

Източник: Birdal, 2010, p. 28

¹ Hansard HC Deb vol 230 cc 1728-61 (21 July 1876).

Голяма част от постъпващите от чужбина пари се ползват за въоръжаване: от Англия се поръчват линейни кораби, от Германия оръдия „Круп“, от САЩ – пушки и муниции. Значителни са и дискреционните разходи на султан Абдул Азис за дворци, джамии, награди за войската и т.н. Но най-големи ресурси – 44,2% от разходите през финансовата 1872–1873 г. и 51,4% през 1875–1876 г. – отиват за обслужване на дълга (Akarli, 1992, p. 470). Измерени като дял от очакваните за годината приходи, плащанията по външния и вътрешния дълг през 1875–1876 г. достигат 62,3% (Clay, 2000, p. 285).

Извън непосредствените военни и други нужди на османския бюджет, недостигът на финансови ресурси в империята е структурен. Както и в Древен Рим, финансите на Турция са в добро състояние само докато трае фазата на териториална експанзия, свързана с нови трибути и присвояване на нови ресурси. В момента, когато границите са фиксирани, на преден план излиза невъзможността да се балансира бюджетът с архаична икономика, неефективна и корумпирана данъчна администрация и без институционални механизми, ограничаващи разточителността на абсолютния монарх.

Макар че ефективните лихви по турските облигации след 1865 г. рядко са под 10% (достигайки 11,5% при голямата емисия от 1874 г.), с тях Портата привлича по-евтин финансов ресурс в сравнение с вътрешния паричен пазар: т.нар. банкери от Галата ѝ отпускат краткосрочни заеми при 14, 18 и дори 24% лихва. Въпреки това, при липса на икономически растеж в условията на златен стандарт (курсът на турската лира е фиксиран към британската лира), обслужването на големи заеми с двуцифрена лихва е неустойчиво. Това е добре известно и към инвеститорите често са отправяни предупреждения относно благонадеждността на Турция като длъжник (Birdal, 2010, p. 39). Но предлаганата доходност е достатъчно висока, за да отложи съмненията, подклаждайки ирационален оптимизъм. В този смисъл, обявеното на 6 октомври 1875 г. от великия везир Махмуд Недим паша решение в следващите 5 години Турция да плаща само половината от лихвите по дълга си (с изключение на емисията от 1855 г.) е връщане към реалността: империята не може да крепи дълговата пирамида на фона на масивни непредвидени разходи и бюджетен дефицит от 4,5 млн лири.

Това решение е посрещнато с бурно недоволство от частните кредитори, но то не е необосновано. На практика, по повечето дългови емисии Турция е платила повече пари, отколкото е получила (Stolz, 2022, p. 489). Обслужването на ескалиралия дълг изцежда жизнените сили на империята: от години не се правят разходи за инфраструктура и не се плаща адекватно на чиновници и войска. Разбира се, подобни съображения не вълнуват частните инвеститори – сред които се нарежда и самият султан.

Външно-политически отзвук от османския фалит

Подкрепата на Британия за Османската империя през XIX в. е аксиоматична; целта ѝ е да създаде стабилен буфер, който да спре геостратегическия натиск на Русия на юг. По тази причина Парижкият договор след Кримската война гарантира „независимостта и териториалната цялост“ на турската държава: отделяне от империята на покорените народи в Европа е недопустимо (Genov, 2025). След като през 60-те години на века Турция влиза в дългов капан, към стратегическия мотив се добавя още един: запазване на данъците и митата от Румелийските провинции, които формират голяма част от постъпленията в имперския бюджет и са условие Турция да обслужва кредитите си. Митническите приходи от Дунавския вилает са един от залозите по големите емисии от 1872 и 1873 г. (Birdal, 2010). Впрочем бунтове на раята са неприемливи, дори да не застрашават целостта на империята: те увеличават военните разходи, така бюджетния дефицит, и допълнително затрудняват плащанията по дълга.

В тази връзка е показателно, че британският външен министър лорд Дерби за пръв път коментира въстанието в Херцеговина точно след обявяването на неплатежоспособността на Турция: преди 6 октомври 1875 г. Лондон не забелязва размириците на Балканите (Millman, 1979, p. 28). Британският премиер също реагира остро на османския фалит. В интервю за в. „Таймс“ от 10 ноември 1875 г. Бенджамин Дизраели заявява: „Този изключителен и съвсем непредвиден банкрут на Портата отново подпали всичко...“ (Ghosh, 2024). В писмо от 29 ноември 1876 г. до лорд Солсбъри, британски представител на Цариградската посланическа конференция, Дизраели изтъква, че османският фалит е от водещо значение също и за ходовете на Русия: „Един от нейните принципи винаги е бил да не напада Портата, освен ако няма превъзходство в морето. Сега това условие се обърна. Така или иначе, 1-во банкрутът на Портата, 2-ро предполагаемото отчуждаване на Англия от турците, отчасти породено от българските зверства & отчасти от неплащането на турските дивиденди, изглежда надделяват тя да предприеме стъпката, за която се колебаеше“ (Ghosh, 2024, para. 59).

Външнополитическата тежест на османския фалит за решаването на Източния въпрос и в частност за появата на българската национална държава се изразява в три главни насоки. Първо, фалитът рязко влошава общественото мнение за Турция в Европа (британци и французи са закупили около 70% от османския дълг) и прави трудно западните Сили да продължат да подкрепят по политически съображения целостта на империята. Второ, фалитът вдъхва смелост на Русия, която очаква, че Турция не разполага с достатъчно ресурси, за да се защитава ефективно, а и разчита Англия този път да не се намеси, включително заради фалита. Трето, с едностранния акт, че спира да плаща

външния си дълг, Портата може да създаде опасен прецедент за други задължени правителства. Затова Турция трябва да бъде зрелищно „наказана“. Отнемането на територии от империята е на дневен ред от десетилетия, но е било възпирано, вкл. за да се гарантират плащанията по външния дълг.

Изредените мотиви не кристализират незабавно: османският фалит оказва външно-политическото си въздействие по-скоро като процес, отколкото като събитие. След октомври 1875 г. британското правителство е подложено на силния натиск на ощетените кредитори да убеди (евентуално с военни средства) неизрядния длъжник да възобнови плащанията. Но лорд Дерби е на позицията, че частните инвестиции в чуждестранен дълг крият риск, за който хората би трябвало да са подготвени (Stolz, 2022). Това становище е безспорно: пазарът е отчел перспективата Турция да се отметне от задълженията си, за което говорят и високите лихви, и ниската цена на дълговите облигации на вторичния пазар (с изключение на гарантираната емисия от 1855 г.). Въпреки това, Силите правят енергични постъпки за реструктуриране на необслужваните задължения. Предложени са повече от дузина плана за уреждане на въпроса с османския дълг (Yackley, 2013, p. 141). Проблемът за дълга е поставен и на неуспешната Цариградска конференция, което обяснява предложената клауза за отчисление на 30% от данъчните приходи в новите Румелийски вилаети към централния бюджет.

Свалянето на великия везир Махмуд Недим паша от кръга около Мидхат паша на 11 март 1876 г. слага край на почти финализирани преговори за реструктуриране на дълга по т.нар. план Сколуди (на името на влиятелен банкер от Галата, вж. Clay, 2000, pp. 321–331). Тази финансова схема предвижда опростяване на голяма част от задълженията и фиксиране на лихвата на приемливо ниво, като формалната власт на султана върху данъчните приходи в империята се запазва. В замяна кредиторите получават гаранции, че данъците от Румелия ще се събират по-ефективно и ще се насочват главно за плащания по дълга. Приходите от България са от особено значение, за да може схемата да проработи: Дунавският и Одринският вилаети носят в хазната над два пъти повече средства от преки данъци от останалите провинции (Clay, 2000, p. 381). Доказателство за важността, която се отдава на българските земи за обслужването на османския дълг е откриването на клон на Отоманската имперска банка в Русе с подготвяни кантори в Пловдив и Варна (Clay, 2000, p. 275). Но след като новият велик везир прогласява през април 1876 г. пълно преустановяване на плащанията по османския дълг, тези планове стават ирелевантни.

Ако планът Сколуди беше успял, трудно е да предвидим дали каузата за създаване на българска национална държава в отговор на жестоко потушеното въстание от 1876 г. щеше да издържи на финансовия интерес от запазване на териториалната цялост на длъжника. Може да се спекулира дали тогава

българите нямаше да последват съдбата на арменците или кюрдите (Todev, 2005). Сигурно е, че Русия получава от Британия уверение за неутралност в случай на война срещу Турция чак в края на март 1877 г., когато Лондон вече е загубил вяра, че Портата ще възобнови плащанията по мирен път. С характерна за голямата история ирония, тъкмо стремежът на бившия управител на Дунавския вилает Мидхат паша да заздрави устоите на империята, отказвайки се от нови финансови споразумения със Силите, проправя пътя за българската национална държава.

Османският фалит е ключ за пълноценното разбиране на мотивите и ходовете на актьорите в Източната криза и в частност на позициите им по българския въпрос. Прочутият памфлет на Уилям Гладстон „Ужасите в България“ също трябва да се тълкува през тази призма. Гладстон стои пред мъчна риторична задача: да напомни на английското общество, че подкрепата за Турция за сметка на свободата на България е неуместна предвид фалита; в същото време той не трябва да говори директно за този фалит, защото най-добрата защита на интересите на кредиторите все пак е запазване на империята. Либералният политик решава противоречието, предлагайки ефективно решение: създаване в българските земи на автономия, която да плаща „умерен трибут“ (Gladston, 1876, p. 54). За съвременника на Гладстон „трибут“ е кодова дума: само облигациите, гарантирани с Египетския трибут, продължават да се обслужват и след октомври 1875 г. Скритото послание на Гладстон е, че ако България получи автономия е възможно примиряване на морални („кръстоносни“, презрително подмята Дизраели) чувства и финансови интереси.

Парадоксално, в Източната криза Дизраели всъщност следва именно плана на своя политически опонент. И ако по ред причини Княжество България никога не плаща на Портата данъка, вменен му от чл. 9 на Берлинския договор, то Източна Румелия носи част от стария османски дълг чак до прогласяването на българската Независимост през 1908 г. (Scelle, 1912). Впрочем самото участие на Берлинския конгрес на представители на засегнатите кредитори и трикратното споменаване на османския дълг в подписания договор свидетелства за важността на финансовия фактор при решаването на Източния въпрос.

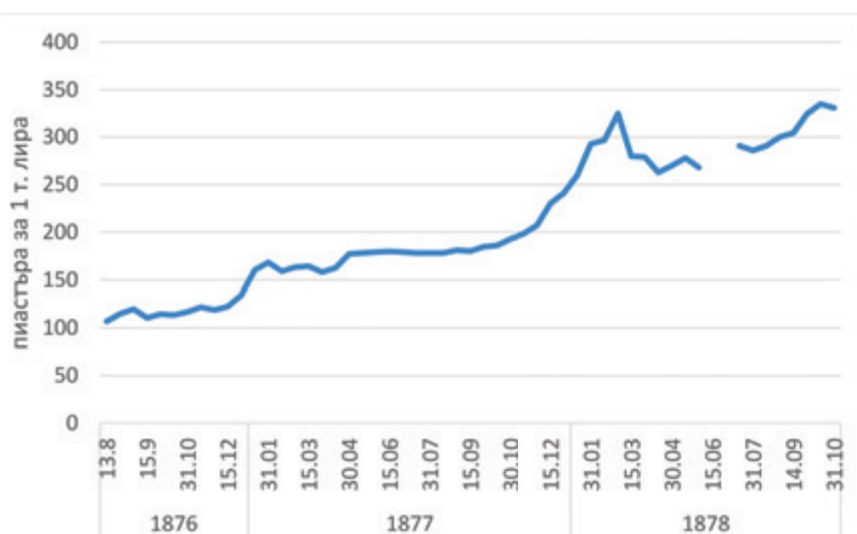
Вътрешни социални и икономически въздействия на фалита

Обременителният външен дълг спъва икономиката на Османската империя години преди да бъде обявен фалитът ѝ. Често коментирана причина за Източната криза е вдигането през 1873 г. на данъците от 10 на 12,5% от брутната земеделска продукция. Всъщност данъците са увеличени именно за да се избегне фалит (Clay, 2000, p. 230). Но по-високата данъчна тежест има обратен на очаквания ефект: при тогавашните данъчни практики, новата ставка на места води до изземване на половината реколта, което провокира

революционни настроения. Бунтовете от своя страна разширяват бюджетния дефицит, което налага намиране на нови източници на данъчни приходи. Формира се порочна спирала от дълг, данъци и бунтове, правеща обслужването на дълга още по-трудно.

Също тъй важно е, че заради плащания по кредити империята не може да инвестира достатъчно в инфраструктура. Попаднала в дългова спирала, Турция сериозно изостава през 60-те и 70-те години на XIX в. по отношение на транспорт и съобщения, което е от решаващо значение за ефективността на военните усилия. В Руско-турската война, година и половина след обявяването на фалита, турската войска е деморализирана: заплатите на войниците се бавят с месеци и се изплащат в новонапечатани каймета, които бързо се обезценяват и подклаждат инфлация в цялата държава (Фиг. 2 показва 210% инфлация на каймето в рамките на 2 години). Турските войници често остават без храна и дрехи; осигуреното с външни заеми модерно въоръжение не може да компенсира всичко това.

Затрудненията с продоволствието на войската вследствие на ескалацията на дълговите плащания имат важен страничен ефект: за да ограничи разходите си, турското правителство е склонно да прибегва до услугите на башибозуци за „умиротворяване“ на християнското население. Изстъпленията на нередовната войска допълнително настройват дипломатията в Европа срещу Турция (Millman, 1979, pp. 39, 40) – и засилват симпатиите към подчинените на империята християнски народи.

Фигура 2. Обезценяване на каймето, 1876–1878 година

Източник: Clay, 2000, p. 348

„Банкротът“ през погледа на българската революционна интелигенция

Финансовите затруднения на Османската империя се следят с повишено внимание от българската революционна интелигенция и я подтикват към действия за национално освобождение. Най-ярък пример дава публицистиката на Христо Ботев, чийто всестранен талант го прави също и задълбочен финансов журналист. Ботев отдавна е забелязал хроничните бюджетни дефицити на Портата: той ги осмива в учебника по математика от 1873 г., съчинявайки там многозначителна задача. Но във в. „Знаме“, излизал в Букурещ между декември 1874 и септември 1875 г., Ботев систематично анализира османските финанси и прави вярна прогноза за развързката на дълговата криза. Ботев многократно нарича Турция „банкрутирала“ държава; задаващият се фалит на Портата според него ще отслаби подкрепата на Силите, засилвайки шанса на българите за свобода.

Фиксацията на Ботев върху очаквания от него фалит на Турция е отразена от Захари Стоянов в издадената през 1888 г. биография на големия български революционер. Когато говори за „строшени, изтъркани и калпави монети... които в калпазанското царство на банкротите се наричат гюлханета, хатихумаюни и хатишерифи“ (Stoyanov, 1983, p. 417), Стоянов едновременно отбелязва иманентната парична криза на Турция и заявява, че декретите на Танзимата са безполезни за раята. Но заедно с това Стоянов интерпретира върху „банкрота“, който е централен мотив в Ботевия вестник. Така например още на 19 януари 1875 г. Ботев заявява: „Ако и Европа да е защитавала досега Турция, то е правила това... защото нейните банкери и промишленици са извличали голяма материална полза... Но времената се измениха. Турция достигна банкротство и заболя от болестта на своята естествена неподвижност“² (изказът тук и в долните цитати на места е осъвременен).

На друго място Ботев подробно разглежда османския бюджет и причините за огромния дефицит: „Най-напред в челото на разноските стоят почетителните цифри на публичния дълг, които са 3 373 933 кесии, която сума е само лихвата на общия колосален дълг, който правителството е направило, за да удовлетвори своя азиатски разкош и да води безполезни и съсипващи войни... (В)сичкият борч на Турция е направен за неща решително безполезни“³. Цитираните от Ботев числа говорят, че за лихви по дълга отиват 58% от разходите на империята.

Може би най-дълбок е финансовият анализ на Ботев в дописката, започваща с думите: „Време е сега и аз да кажа няколко думи за турските финанси

² Знаме, I, 6, 19 март 1875, с. 21.

³ Знаме, I, 22, 13 юли 1875, с. 86.

и за икономическото положение на нашето нещастно отечество⁴⁴. Слуховете, че турската хазна е празна и купоните по публичния дълг за юли няма да бъдат платени са довели до спад на цената на облигациите („консолидѣ“); в тази връзка Портата е заявила, че ще пристъпи към строги икономии. Ботев анализира правителствените обещания и ги намира за „фалшиви“. Той отново нарича империята „банкрот“, чиято администрация „краде баснословно“. Изходът за Турция, според Ботев, е „или да направи нов заем, което е немислимо да сполучи, защото европейските банкери виждат вече разликата между цифрите на доходите и на разходите и затова ще поискат безбожни лихви; или да се обърне към раята и да реши да я съсипе окончателно“. Предвид скорошните природни бедствия, капацитетът на селяните да плащат е изчерпан, твърди Ботев. Затова, „сега е сгодната минута да се произведе революция. Проспим ли и това време, то ще бъдем вечно роби. Разделянето на Турция е близо и над нас ще хвърлят жребии като над стока“.

Ботев не е единственият български революционер, който следи дълговата криза на Турция. Ден след като Махмуд Надим паша прогласява фалита на империята, в българската версия на в. „Балкан“ Киряк Цанков отбелязва: „В Цариград провъзгласяват банкрутът за държавно начало без срам и без съвест“⁴⁵. В следващите месеци темата е подета от излизания в Болград в. „Български глас“, който с коментари като „разрушението на Турция зависи от... крайното ѝ падение във финансово отношение“ убеждава читателя, че „тиранинът е слаб и... сме длъжни да се възползваме от днешните обстоятелства“⁴⁶. В разгара на Априлското въстание същото издание твърди, на базата на дописка във в. „Русский мир“: „Турция се намира в най-критическо положение материално и нравствено: обществената каса е празна, кредит няма, турската войска, както и чиновниците на Турската империя, от най-големия до най-малкия, не са получавали плата от години...“⁴⁷.

Заклучение: неудобният фалит

Приведените факти в изследваните три насоки доказват, че османският фалит е от решаващо значение за Източния въпрос и в частност за появата на Третата българска държава. Възниква въпросът защо този фактор за Освобождението на България получава тъй малко внимание в родната историография. До 1989 г. причината е може би в нежеланието на Русия да коментира събитие, което подчертава водещата роля на западните Сили и особено на Британия в европейската политика от онова време. Освен това Русия разгромява един

⁴ Знаме, II, 21, 6 юли 1875, с. 81.

⁵ Балкан, I, 2, 9 октомври 1875, с. 2.

⁶ Български глас, I, 3, 1 май 1876, с. 1.

⁷ Български глас, I, 5, 18 май 1876, с. 18.

зле снабден и деморализиран противник (което не омаловажава победата ѝ в Руско-турската война). Не е без значение, че през 1858 г. Русия преустановява конвертируемостта на книжните пари и в някакъв смисъл също банкрутира (Ghosh, 2024).

Но влиянието на финансовите фактори върху изхода от Източната криза не е популярна тема и във Великобритания. Фактът, че свободата на толкова земи и народи дълго е била отказвана по политически съображения, включително за да може длъжникът да обслужва тъй доходоносните заеми, е нелицеприятен. По още по-разбираеми причини, Турция твърди, че Османската империя не е фалирала – това, което се е случило през 1875–1876 г. е само мораториум върху плащанията по публичния дълг (Yackley, 2013).

Вероятно най-важната причина, поради която днес в България разглежданата тема остава в кръга на специализираните дискусии, е, че последният брой на в. „Знаме“ излиза от печат три седмици преди фалита и така банкрутиралата империя се „изплъзва“ от острото Ботево перо. Само Ботев от своите съвременници е компетентен да коментира в дълбочина финансовото събитие и неговото значение за България, но точно тогава авторът запазва мълчание. Както е известно, сведения за дейността и творчеството на Ботев след септември 1875 г. са крайно оскъдни (Mitev, 1998, p. 195). В сферата на хипотезите, възможно е Ботев, който е видял изпълнението на собствената си финансова прогноза, да се е убедил окончателно, че „сега е сгодната минута да се произведе революция“ и да е посветил цялата си енергия на материалната фаза на борбата.

Османският фалит е забележителен не само с това, че е най-големият на своето време. Той разкрива в рядко изчистен вид основните компоненти на една повтаряща се схема, при която войната води до задлъжняване и задлъжняването до война, без да е ясно дали длъжникът, кредиторът или военачалникът имат последната дума. Темата за ролята на османския фалит за българската свобода е изключително богата и тепърва ще ражда своите задълбочени изследвания.

REFERENCES:

- Akarli, E., 1992. Economic policy and budgets in Ottoman Turkey, 1876–1909. *Middle Eastern Studies*, Vol. 28, no. 3, pp. 443–476.
- Atanasov, H., 2025. Ottoman public finance in the 18th to 20th centuries: questions, answers, and perspectives. In: Roussev, I. (ed.). *Economic History of the Bulgarians in the Ottoman Empire (15th century – early 20th century)*. Vol. 2. Sofia: Az-buki, pp. 15–70. [Атанасов, Х., 2025. Османските публични финанси през XVIII – XX век. Въпроси, отговори, перспективи. В: Русев, И. (ред.). *Стопанска история на българите в Османската империя (XV в. – началото на XX в.)*. Том 2. София: „Аз-буки“, с. 15–70].

- Bozov, D., 2022. How the Ottoman Default of 1875 and the Eastern Question Were Represented in the English Press? In: Atanasov, H., O. Sabev (eds). *The Bulgarian Lands in the Archives and the Documents of the 18th – 19th Centuries: Modernity and Tradition*. Sofia: Za bukвите – o pismeneh, pp. 328–361.
- Clay, C., 2000. *Gold for the Sultan: Western Bankers and Ottoman Finance 1856–1881*. London and New York: I.B. Tauris Publishers.
- Genov, G., 2025. *The Eastern Question. Political and Diplomatic History. Second Part: from the Congress of Paris (1856) to the Treaty of Neuilly (1919)*. Sofia: Marin Drinov. [Генов, Г., 2025. *Източният въпрос. Политическа и дипломатическа история. Част втора: от Парижкия конгрес (1856) до Ньойския договор (1919)*. София: „Проф. Марин Дринов“].
- Graeber, D., 2011. *Debt: The First 5,000 Years*. New York: Melville House.
- Ghosh, P., 2024. Disraeli and the Eastern Question 1875–78: Finance, Defense and Politics. *Cahiers victoriens et édouardiens* [Online], 101 Printemps. DOI: <https://doi.org/10.4000/13qt5>
- Gladstone. W. E., 1876. *Bulgarian Horrors and the Question of the East*. London: John Murray.
- Millman, R., 1979. *Britain and the Eastern Question, 1875–1878*. Oxford: Clarendon Press.
- Mitev, P., 1998. *The Bulgarian Revolutionary Committee of 1875*. Sofia: Lik. [Митев, П., 1998. *Българският революционен комитет 1875 г.* София: „Лик“].
- Pamuk, S., 2000. *A Monetary History of the Ottoman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sabev, D., 2014. The Bankruptcy that Helped Bulgaria’s Liberation. *ТЕМА Magazine*, 3 March, pp. 14–23. [Събев, Д., 2014. Фалитът, който ни помогна да се освободим. *ТЕМА*, 3 март, с. 14–23].
- Scelle, G., 1912. Bulgarian Independence. *The American Journal of International Law*, Vol. 6, no. 3, pp. 659–678.
- Stolz, D., 2022. “Impossible to provide an accurate estimate”: the interested calculation of the Ottoman public debt, 1875-1881. *The British Journal for the History of Science*, No. 55, pp. 477–493.
- Stoyanov, Z., 1983. *Hristo Botivov. In: Essays. Vol. 2*, Sofia: Balgarski Pisatel. [Стоянов, З., 1983. *Христо Ботйов. В: Съчинения. Т. 2*, София: „Български писател“].
- Todev, I., 2005. *The Bulgarian National Revolutionary Movement*. Sofia: Кама. [Тодев, И., 2005. *Българското национално революционно движение*. София: „Кама“].

Todorov, N. et al., 1981. *Economic History of Bulgaria 681–1981*. Sofia: Nauka i Izkustvo. [Тодоров, Н. и др. 1981. *Стопанска история на България 681–1981*. София: Наука и изкуство].

Yackley, J., 2013. *Bankrupt: Financial Diplomacy in the Late Nineteenth-century Middle East*. PhD Thesis, Chicago: The University of Chicago, Illinois.

Correspondence address:

Dimitar Sabev – Senior Assistant Professor, PhD

Economic Research Institute

Bulgarian Academy of Sciences

3, Aksakov Str.

1000 Sofia, Bulgaria

Email: d.sabev@iki.bas.bg

mitakaster@gmail.com

ORCID 0000-0003-0071-6634